

La confiança en les institucions polítiques

Pilar Sorribas-Navarro
Universitat de Barcelona & IEB

RESUM: La confiança en les institucions polítiques és essencial per al bon funcionament de les democràcies. En aquest treball, en primer lloc, s'aporta evidència per a Espanya de que durant el període 2002-2020, mentre que la confiança interpersonal es manté estable, la confiança en els polítics ha disminuït dràsticament des de la crisi econòmica de 2008, tendència reforçada durant la pandèmia de la covid-19. En comparació amb altres països europeus, Espanya mostra nivells especialment baixos de confiança política. En segon lloc, s'aporta evidència de que la corrupció política és una de les causes d'aquesta caiguda de la confiança en els polítics. Amb tècniques d'aparellament es comparen municipis amb i sense escàndols de corrupció urbanística i es demostra que les persones que viuen en municipis que han tingut com a mínim un escàndol de corrupció urbanística tenen menys confiança en els polítics. Aquest efecte és persistent en el temps. En tercer lloc, una anàlisi amb dades de Catalunya del 2024 mostra que existeix una correlació positiva entre la confiança en els polítics i la disposició a pagar impostos. Els resultats indiquen que millorar la qualitat institucional, especialment reduint la corrupció, podria enfortir la confiança ciutadana i augmentar així la voluntat de cooperació amb la societat augmentat la disposició a pagar impostos.

Paraules claus: confiança, corrupció, qualitat institucional, disposició a pagar impostos

1. Introducció

La confiança és una mesura fonamental de com les persones perceben les institucions. La confiança es defineix com la seguretat de que una persona o institució actuarà d'acord amb les expectatives, i aquest sentiment influeix en les actituds cooperatives entre els individus. Diversos estudis han demostrat que la confiança en les institucions polítiques és un factor clau pel bon funcionament de les democràcies (Levi, 1989, Acemoglu et al. 2020). També hi ha evidència que la confiança afecta positivament al creixement econòmic (Algan i Cahuc, 2010; Guiso et al., 2006; Lunje, 2014) i al compliment de les normes (Bargain i Aminjonov, 2020; Besley i Dray, 2022) i que correlaciona positivament amb la disposició a pagar impostos (Sanz, 2022).

Les dades indiquen que, durant els darrers anys, en molts països hi ha hagut una reducció substancial de la confiança en les institucions polítiques, i especialment en els polítics, tendència que es va iniciar amb la crisi financera del 2007 i es va reiterar amb la pandèmia de la covid19 (Martínez-Bravo i Sanz, 2024, Gual, 2024). La reducció de la confiança en els polítics és un dels factors que explica l'augment del suport que reben els partits populistes i l'augment de la fragmentació política (Dustmann et al. 2017, Guriev i Papaioannou, 2022; Sanz et al 2022). Tot i que hi ha diversos factors que poden explicar aquesta reducció de la confiança en les institucions polítiques, hi ha evidència que la qualitat de les institucions és un factor important (Rothstein i Uslaner, 2005). Un dels factors que afecta a la qualitat de les institucions és la corrupció política, que és un problema rellevant a Espanya. Donats els importants efectes que la confiança pot ocasionar, és necessari ampliar el coneixement sobre els seus determinants per identificar reformes i canvis potencials que permetin augmentar-la.

En aquest treball, en primer lloc, es presenta evidència descriptiva de com ha evolucionat el nivell de confiança en els polítics i la confiança interpersonal a Espanya, fent una comparativa amb altres països d'Europa. Les dades evidencien la caiguda de la confiança en els polítics des de 2008 i la persistència de la confiança interpersonal. En segon lloc, s'aporta evidència de com la corrupció política ha reduït de manera persistent la confiança en els polítics. En tercer lloc, amb dades de Catalunya s'aporta evidència de la correlació positiva existent entre la confiança en els polítics i la disposició a pagar impostos.

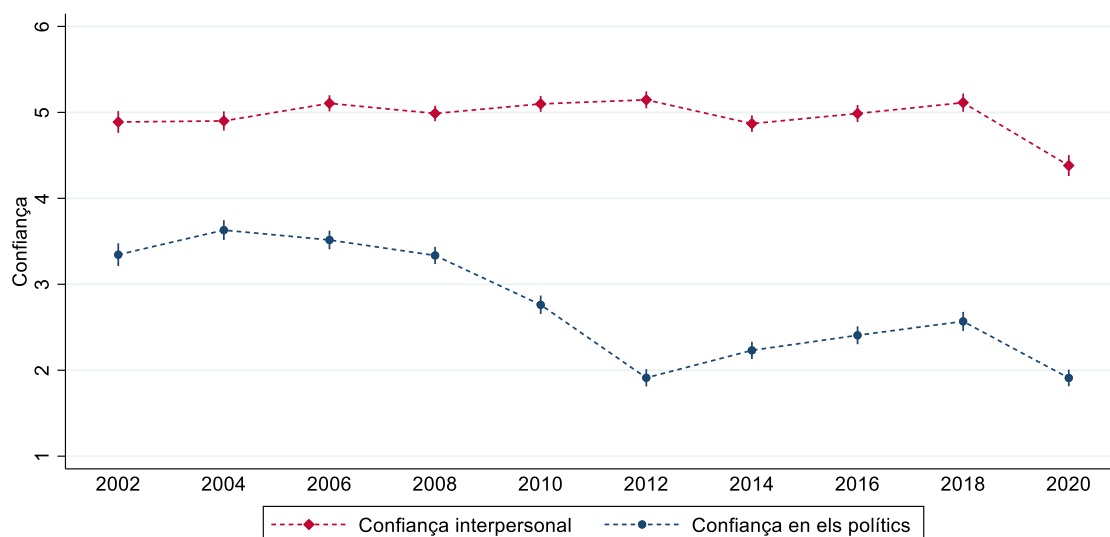
2. Evolució de la confiança en les institucions

La confiança és un sentiment que no té una mesura objectiva. La manera més habitual de mesurar-la és a través d'enquestes. El gràfic 1 mostra l'evolució de la mitjana de la confiança en els polítics i la confiança interpersonal a Espanya durant el període 2002-2020 utilitzant dades del *European Social Survey (ESS)*. En aquesta enquesta la pregunta que s'utilitza per mesurar la confiança és la següent: "Utilitzant una escala del 0 al 10, digui personalment quan confia en els polítics. 0 significa que no confia en absolut i 10 que confia plenament."¹ D'aquest gràfic es desprenen dues observacions. En primer lloc, a Espanya la confiança interpersonal és molt més elevada que la confiança en els polítics, que presenta durant tot el període un valor mig inferior a 4. En segon lloc, com argumenta

¹ Aquesta és la pregunta que s'utilitza a la majoria d'enquestes. En alguns casos es plantegen les següents quatre opcions de resposta: "Mai es pot confiar" "Quasi mai" "Quasi sempre" "Sempre".

la literatura, la confiança interpersonal és persistent (Putman et al., 1993), presentant un valor al voltant de 5 durant tot el període. Per contra, la confiança en els polítics pateix una reducció substancial a partir de l'any 2008 amb la crisi econòmica, arribant al seu valor mínim de 1,9 l'any 2012. A partir d'aquest moment inicia una lleu però no total recuperació. El patró d'evolució de la confiança en els polítics correlaciona amb l'evolució de la situació de l'economia.² La caiguda pronunciada de tots dos tipus de confiança al 2020 coincideix amb la pandèmia generada per la covid19.

Gràfic 1: Evolució de la confiança en els polítics i interpersonal a Espanya

Notes: 1. Cada punt mostra la mitjana del valor de confiança, calculada considerant els pesos per a que el valor sigui representatiu a nivell de país. 2. Les línies verticals són els seus intervals de confiança al 95%. 3. Elaboració a partir de les dades provenen del *European Social Survey*.

El gràfic 2 mostra la mitjana de confiança en els polítics (panell a) i interpersonal (panell b) per a l'any 2002 i l'any 2018 per als 18 països d'Europa que participen en totes dues onades del ESS.³ Els països estan ordenats en funció del seu nivell de confiança al 2018. D'aquests gràfics es desprenen les següents observacions. En primer lloc, la confiança en els polítics és inferior a la interpersonal a tots els països. En segon lloc, Espanya se situa en la novena posició en el rànquing d'aquests països en funció del valor de la mitjana de la confiança interpersonal el 2002 i en la desena posició el 2018. Per contra, en termes de confiança en els polítics Espanya passa de la catorzena posició el 2002 a l'última el 2018. L'any 2018 Espanya és el país amb menor confiança en els polítics i és el país on la confiança en els polítics s'ha reduït més des del 2002.⁴ Per tant, el patró de correlació entre la confiança interpersonal i la confiança en els polítics que observem a Espanya és similar a l'observat a altres països d'Europa. No obstant, el nivell de confiança en els polítics a Espanya és especialment baix. Aquesta evolució diferencial dels dos tipus de

² Hi ha evidència per a EUA que la confiança en el govern es pot veure influenciada per la situació econòmica (Hetherington i Rudolph, 2008).

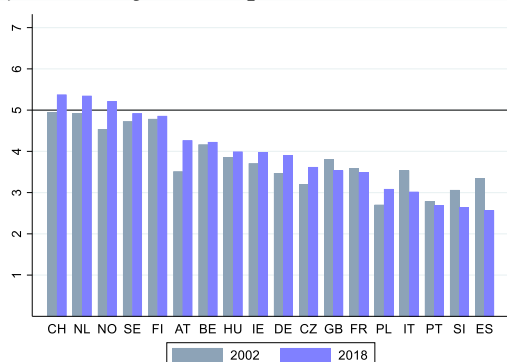
³ En aquesta anàlisi es mostren les dades de 2018 i no les de 2020 donat que les de 2020 es poden veure afectades per la diferent incidència de la pandèmia entre països.

⁴ La reducció de la confiança en els polítics a Espanya de 2002 a 2018 és la més pronunciada tant si ho mesurem en valor absolut (passa de 3,34 a 2,57, reduint-se en 0,78) com en percentatge de variació (23%).

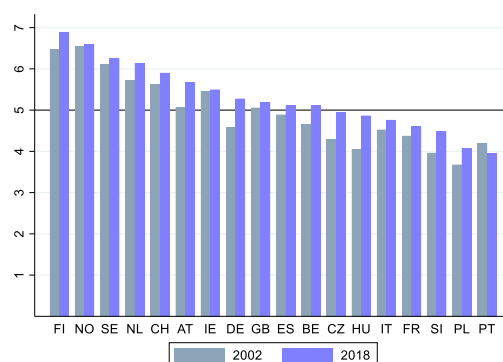
confiança és indicatiu de que la caiguda de la confiança en els polítics és degut al seu comportament.

Gràfic 2: Confiança en els polítics i confiança interpersonal a Europa

a) Confiança en els polítics

b) Confiança interpersonal

Notes: 1. Mitjana de la confiança a cada país, considerant els pesos per a que el valor sigui representatiu a nivell de país. 2. Elaboració a partir de les dades del *European Social Survey* (ESS). 3. Els països considerats són els que van participar a la primera onada (2002) i a la novena (2018) del ESS: AT: Àustria; BE: Bèlgica; CH: Suïssa; CZ: Txèquia; DE: Alemanya; ES: Espanya; FI: Finlàndia; FR: França; GB: Gran Bretanya; HU: Hongria; IE: Irlanda; IT: Itàlia; NL: Països Baixos; NO: Noruega; PL: Polònia; PT: Portugal; SE: Suècia; SI: Eslovènia.

3. La qualitat de les institucions i la confiança

Un dels motius que pot explicar el baix nivell de confiança en els polítics a Espanya és la presència de corrupció. A Espanya, des de l'any 2000 s'han publicat nombrosos escàndols de corrupció urbanística que afecten a polítics locals.

Per poder identificar l'efecte de la qualitat de les institucions, aproximada per la corrupció urbanística, sobre la confiança en els polítics locals és necessari comparar el nivell de confiança d'individus que siguin idèntics en les seves característiques individuals, que visquin en dos municipis molt similars, però que difereixin només en el fet que en un municipi hi hagi hagut un cas de corrupció i a l'altre no. Això és el que vam fer al treball *"Trust no more? On the lasting effects of corruption scandals"* on s'estima l'efecte de la corrupció urbanística sobre la confiança en els polítics locals. Aquest estudi utilitza la base de dades d'escàndols de corrupció urbanística a Espanya i selecciona una mostra de municipis amb tècniques d'aparellament (*propensity score matching*). Amb aquesta metodologia emparella els municipis buscant per a cada municipi que ha tingut algun escàndol de corrupció urbanística quin és el municipi que, en base a les seves característiques observables⁵, té una probabilitat més similar a la seva de ser corrupte, però que no ha tingut un escàndol de corrupció. D'aquest municipis es tria una mostra representativa⁶ de 160 municipis que han tingut algun escàndol de corrupció durant el

⁵ Les característiques observables que s'utilitzen venen determinades per la literatura que ha estudiat els determinants de la corrupció i de la confiança en els polítics, i per la disponibilitat de dades. Aquestes característiques són les següents: participació electoral (mitjana de les eleccions prèvies), percentatge de vot obtingut pels partits de dreta (mitjana de les eleccions prèvies), població, taxa d'atur, diversitat ètnica, renda per habitant, percentatge de població amb estudis superiors i percentatges de població divorciada.

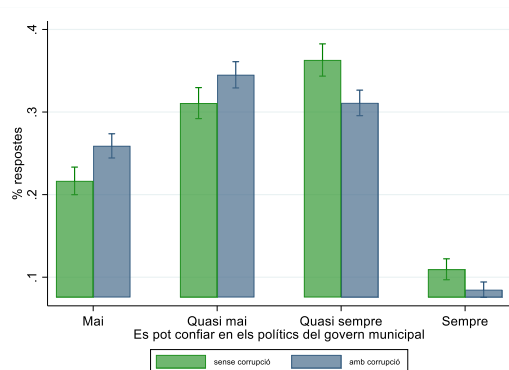
⁶ Aquesta mostra és representativa en termes de quan passa la corrupció, la grandària del municipi en termes de població i la distribució de la corrupció entre Comunitats Autònomes.

període 2000-2009 i el seus municipis emparellats (131) que són molt similars però que no han tingut un escàndol de corrupció.⁷

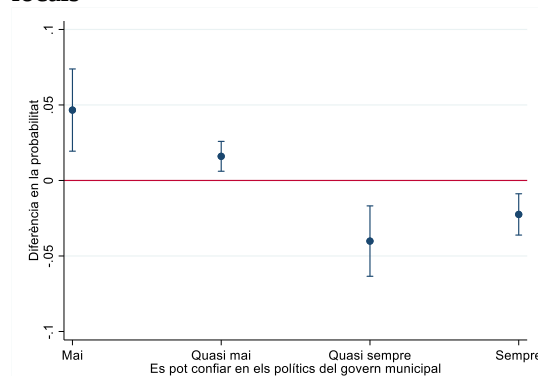
La mesura de la confiança en els polítics municipals prové d'una enquesta que vam realitzar al 2009 a individus que vivien en aquesta mostra de municipis. Molt a l'inici de l'enquesta es preguntava als individus: "Respecte a l'ajuntament de la teva ciutat, diries que es pot confiar en els polítics del govern municipal?". Les opcions de resposta eren "Sempre es pot confiar", "Quasi sempre es pot confiar" "Quasi mai es pot confiar" i "Mai es pot confiar". La mostra utilitzada és de 6.902 individus. Els individus considerats dels municipis amb escàndols de corrupció vivien en aquest municipi quan aquest es va publicar als diaris.

Gràfic 3: Efecte dels escàndols de corrupció sobre la confiança en els polítics dels governs locals

a) Confiança en els polítics locals

b) Efecte marginal dels escàndols de corrupció sobre la confiança en els polítics locals

Notes: 1. Elaboració pròpia a partir de l'enquesta realitzada a Solé i Sorribas-Navarro (2018). 2. El panell a) mostra la mitjana del percentatge d'individus que tria cada resposta i el seu interval de confiança al 95%. Els individus estan agrupats en funció de si viuen en un municipi on hi ha hagut com a mínim un escàndol de corrupció o no. 3. El panell b) mostra la els efectes marginals mitjos dels escàndols de corrupció sobre la confiança estimats a partir d'un logit ordenat. Són la diferència estimada en la probabilitat de triar cada resposta causada per haver estat exposat a un escàndol de corrupció.

El gràfic 3 mostra el principal resultat de l'estudi. El panell a) mostra la mitjana de la proporció d'individus que selecciona cadascuna de les alternatives de resposta a la pregunta de confiança en els polítics municipals, agregant els individus en funció de si resideixen en un municipi on hi ha hagut algun escàndol de corrupció o no. Aquesta evidència descriptiva evidencia que les diferències entre la distribució dels percentatges de resposta en funció de l'existència o no de corrupció al municipi de residència són estadísticament significatives, essent la confiança en els polítics més elevada als municipis sense corrupció. Als municipis sense corrupció el percentatge d'individus que responen que sempre (11%) o quasi sempre (36%) es pot confiar en els polítics municipals és superior a aquests percentatges als municipis on sí que hi ha hagut algun escàndol de corrupció (8% i 31%, respectivament). Pel contrari, als municipis sense escàndols de corrupció el percentatge d'individus que responen que quasi mai (31%) o mai (22%) es pot confiar en els polítics locals és inferior al que presenten als municipis on sí que hi ha

⁷ Hi ha municipis sense escàndols de corrupció que estan emparellats amb més d'un municipi amb escàndol de corrupció.

hagut algun escàndol de corrupció (35% i 26%, respectivament). Aquestes diferències són estadísticament significatives.

El panell b) del gràfic 3 mostra l'efecte marginal estimat de la corrupció sobre la probabilitat de seleccionar cadascuna de les alternatives de resposta a la pregunta de confiança en el polítics locals.⁸ Per a individus amb característiques similars i que viuen en municipis similars, la probabilitat de respondre que mai (quasi mai) es pot confiar en els polítics és 4.6 (1.6) punts percentuals més elevada si l'individu ha estat exposat a un cas de corrupció. Per contra, la probabilitat de respondre que sempre (quasi sempre) es pot confiar en el polítics és 2.2 (4) punts percentuals inferior si l'individu ha estat exposat a algun cas de corrupció. Per tant, la corrupció redueix la confiança en els polítics.

Finalment al treball demostra que l'efecte de la corrupció sobre la confiança és persistent en el temps.⁹ L'efecte estimat de la corrupció sobre la confiança no és diferent en funció dels anys que han passat des de que va sortir a la llum l'escàndol de corrupció i la realització de l'enquesta que mesura la confiança.

4. La confiança i la disposició per pagar impostos

Existeix una àmplia literatura que ha estudiat quins són els determinants de les preferències sobre la dimensió del sector públic, centrats en els determinants de les preferències per la redistribució, que moltes vegades s'aproxima per la disposició a pagar impostos. Aquesta literatura ha identificat la renda i la ideologia política com els principals determinants d'aquestes preferències. En relació a la renda, els models teòrics prediuen que els individus amb majors nivells de renda tindran preferències per menys redistribució i, per tant, menys impostos (Meltzer i Richard, 1981). No obstant, l'evidència empírica no és concloent al respecte. Diversos estudis han mostrat que hi ha una forta correlació entre la ideologia política i les preferències per la redistribució, tenint menys suport entre les persones de dretes (Fernández-Albertos i Manzano, 2016). Darrerament, alguns estudis han estudiat el paper de la confiança sobre les preferències per la dimensió del sector públic. Sanz (2022) utilitza dades per Espanya de l'any 2020 i aporta evidència que la confiança en els polítics correlaciona positivament amb la disposició per pagar impostos. Aquesta correlació positiva sustenta que la confiança afecta a les actituds cooperatives entre els individus.

En aquest apartat s'aporta evidència de la correlació entre la confiança en els polítics i la disposició per pagar impostos per a Catalunya. En concret, he replicat l'anàlisi realitzada per Sanz (2022) amb una mostra de dades de Catalunya procedent del baròmetre de març de 2024 del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO). Per mesurar la disposició per pagar impostos o preferències sobre la dimensió del sector públic utilitzo la pregunta del baròmetre que demana als individus la seva opinió respecte a l'afirmació: "Cal abaixar els impostos, encara que això impliqui reduir serveis i prestacions públiques". Les

⁸ Aquests efectes marginals mitjos s'obtenen del lògit ordenat estimat. Per garantir la robustesa dels resultats, s'incorporen efectes fixes de província per controlar per possibles variables omeses que afectin a la corrupció i la confiança no quantificables. També s'incorporen com a variables de control característiques individuals i dels municipis. La no sensibilitat del coeficient estimat a aquests controls corrobora l'estratègia d'identificació utilitzada.

⁹ S'estima la mateixa regressió incorporant una interacció entre la confiança i el número d'anys que han passat des de que es va conèixer l'escàndol de corrupció i l'any en el que es realitza l'enquesta. Els escàndols de corrupció considerats van passar entre l'any 2000 i el 2009.

alternatives de resposta i el percentatge d'individus que selecciona cadascuna d'elles són “Molt d'acord” (5,35%), “D'acord” (19,15%), “Ni d'acord ni en desacord” (13,80%), “En desacord” (43,45%), “Molt en desacord” (14,90%).¹⁰ Per tant, un 58,35% dels individus estan a favor de no baixar els impostos i no reduir la dimensió del sector públic. Al meu anàlisi la variable depenent pren el valor 1 si els individus tenen una actitud positiva vers els impostos i, per tant, estan en desacord o molt en desacord amb aquesta afirmació. La confiança en els partits polítics és una variable continua que va de 0 (cap) a 10 (molta confiança), dada també provinent del baròmetre del CEO.¹¹ La mitjana d'aquesta variable és de 2,8. Respecte als valors extrems, un 29,6% dels individus diuen que no tenen cap confiança en els polítics i només un 0,45% que en tenen molta confiança.

La taula 1 mostra els resultats de realitzar una anàlisi de regressió multivariant dels determinants de la disposició per pagar impostos. La primera columna de la taula mostra que hi ha una correlació positiva entre la disposició per pagar impostos i la renda dels individus. En segon lloc, la disposició per pagar impostos correlaciona positivament amb l'edat i l'educació i amb el fet de ser dona. La tercera columna mostra la correlació esperada entre ideologia política i la disposició per pagar impostos. Finalment, la quarta columna mostra que, controlant per tots aquests factors, hi ha una correlació positiva entre la confiança en els polítics i la disposició per pagar impostos. Per tant, aquesta anàlisi evidencia que a Catalunya, una vegada superada la pandèmia, també existeix una correlació positiva entre la confiança en els polítics i la disposició a pagar impostos.

5. Conclusions

Hi ha clara evidència que la confiança en les institucions polítiques i, en particular, en els polítics, té un paper fonamental en el bon funcionament de les democràcies. Les anàlisis realitzades en aquest treball posen de manifest tres qüestions claus. En primer lloc, en els darrers anys hi ha hagut una reducció important de la confiança en els polítics. A Espanya, la confiança en els polítics ha experimentat una davallada significativa des del 2008, amb un mínim històric al 2012 després de la crisi econòmica i un descens addicional durant la pandèmia de la covid19. Això s'ha observat també en altres països europeus, tot i que a Espanya la caiguda de la confiança en els polítics és especialment pronunciada. Per contra, la confiança interpersonal es manté estable. Aquesta comportament diferencial és indicatiu de que bé motivada per les seves accions. En aquesta línia, en segon lloc, amb dades d'Espanya s'ha aportat evidència que la corrupció política és un factor determinant de la reducció de la confiança en els polítics. La comparació de municipis similars amb i sense escàndols de corrupció urbanística demostra que els ciutadans de municipis afectats per corrupció tenen una confiança molt menor en els polítics locals. A més, aquest efecte és persistent en el temps. Finalment, amb dades de Catalunya de l'any 2024 s'aporta evidència de la correlació positiva existent entre la confiança en els polítics i la disposició a pagar impostos.

En conclusió, els resultats d'aquesta anàlisi suggereixen que augmentar la qualitat de les institucions, especialment mitjançant la reducció de la corrupció, podria millorar significativament la confiança dels ciutadans en els polítics. A més, aquesta millora de la

¹⁰ La mostra incorpora 2000 individus i només 67 d'ells (3,35%) contesten que no ho saben o no volen respondre aquesta pregunta.

¹¹ La pregunta del CEO per mesurar la confiança és la següent: “Indiqui el grau de confiança que li mereixen els partits polítics, en una escala del 0 al 10, en la qual 0 és cap confiança i 10 és molta confiança”

confiança podria traduir-se en una major disposició a contribuir a finançar els serveis públics, la qual cosa pot tenir efectes positius sobre el desenvolupament econòmic i social. Per tant, una gestió pública transparent i responsable és essencial per enfortir la confiança en les institucions i fomentar una societat més cohesionada i participativa.

Taula 1: Efecte de la confiança en els polítics sobre la voluntat de pagar impostos

	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Renda</i>				
2on quintil	0.619*** (0.0279)	0.172*** (0.0348)	0.194*** (0.0349)	0.180*** (0.0350)
3er quintil	0.668*** (0.0390)	0.206*** (0.0439)	0.226*** (0.0439)	0.211*** (0.0439)
4rt quintil	0.671*** (0.0263)	0.193*** (0.0366)	0.212*** (0.0364)	0.200*** (0.0365)
5è quintil	0.684*** (0.0341)	0.207*** (0.0436)	0.234*** (0.0436)	0.220*** (0.0436)
<i>Sexe</i>				
Dona		0.0726*** (0.0240)	0.0762*** (0.0238)	0.0694*** (0.0238)
<i>Edat</i>				
[31, 65]		0.245*** (0.0285)	0.265*** (0.0290)	0.256*** (0.0290)
>65		0.386*** (0.0319)	0.407*** (0.0326)	0.382*** (0.0333)
<i>Educació</i>				
Secundària		0.145*** (0.0413)	0.181*** (0.0418)	0.157*** (0.0422)
Batxillerat		0.200*** (0.0368)	0.223*** (0.0369)	0.198*** (0.0374)
FP		0.239*** (0.0426)	0.272*** (0.0429)	0.242*** (0.0435)
Superior		0.273*** (0.0384)	0.282*** (0.0382)	0.250*** (0.0390)
<i>Ideologia</i>				
Centre			-0.0740*** (0.0251)	-0.0745*** (0.0250)
Dreta			-0.229*** (0.0460)	-0.247*** (0.0461)
<i>Confiança en els polítics</i>				0.0180*** (0.00508)
Observacions	1,502	1,502	1,502	1,502
R ²	0.551	0.641	0.648	0.651

Notes: 1. Resultats d'estimar una regressió multivariant per mínims quadrats ordinaris on la variable depenent és igual a 1 si els individus estan disposat a pagar impostos i 0 en cas contrari. 2. La variable confiança en els polítics pren valors entre 0 (cap confiança) i 10 (molta confiança). 3. La resta de variables explicatives són variables categòriques i les categories de referència omeses són les següents: Renda: 1er quintil; Edat: de 18 a 30; Educació: primària; Ideologia: Esquerreres. 4. Dades procedents del baròmetre del CEO de març de 2024. 5. Errors estàndard robustos entre parèntesis; * p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.001.

Bibliografia

Acemoglu, D., Cheema, A., Khwaja, I. i Robinson, J. A. (2020). Trust in state and nonstate actors: Evidence from dispute resolution in Pakistan, *Journal of Political Economy*, 128(8), 3090–3147.

Algan, Y., i Cahuc, P. (2010). Inherited trust and growth. *American Economic Review*, 100, pp. 2060–2092.

Bargain, O. i Aminjonov, U. (2020). Trust and compliance to public health policies in times of covid-19, *Journal of Public Economics*, 192, 104316.

Besley, T. i Dray, S. (2022). Pandemic responsiveness: Evidence from social distancing and lockdown policy during covid-19. *PloS one* 17(5), e0267611

Dustmann, C., Eichengreen, B., Otten, S., Sapir, A., Tabellini, G., i Zoega, G. (2017). Europe's trust deficit. Causes and Remedies. *London: Centre for Economic Policy Research*.

Fernández-Albertos, J. i Manzano, M. (2016). Dualism and support for the welfare state, *Comparative European Politics*, 14(3), 349–375.

Gual, J. (2024). Confiar no tiene precio. Ed. Debate Sociedad.

Guiso, L., Sapienza, P., i Zingales, L., (2006). Does culture affect economic outcomes? *Journal of Economic Perspectives* 20 (2), 23–48.

Guriev, S. i Papaioannou, E. (2022). The political economy of populism. *Journal of Economic Literature*, 60(3), 753-832.

Hetherington, M. J., i Rudolph, T. J. (2008). Priming, performance, and the dynamics of political trust. *Journal of Politics*, 70(2), pp. 498-512.

Levi, M. (1989). *Of rule and revenue*. University of California Press.

Ljunge, M., (2014). Trust Issues: Evidence of Intergenerational Trust Transmission Among Children of Immigrants, *Journal of Economic Behaviour and Organization*, 106, 175-196.

Martínez-Bravo, M. I Sanz, C. (2024). Trust and accountability in times of crisis, *Economica*, en premsa.

Meltzer, A., H. i Richard, S. F. (1981). A rational theory of the size of government, *Journal of Political Economy* 89(5), 914–927.

Putnam, R., Leonardi, R., i Nanetti, R.Y., (1993). *Making Democracy Work*. Princeton University Press, Princeton, NJ.

Sanz, C. (2022). ¿Más o menos impuestos? Renta, confianza en las Instituciones y preferencias impositivas, *Papeles de Economía Española*, 172, 58-68

Sanz, C., Solé, A., y Sorribas-Navarro, P. (2022). Betrayed by the Elites: How Corruption Amplifies the Political Effects of Recessions. *Comparative Political Studies*, 55 (7), 1095-1129.

Solé, A., i Sorribas-Navarro, P. (2018). Trust no more? On the lasting effects of corruption scandals. *European Journal of Political Economy*, 55, pp. 185-203.

Rothstein, B. i Uslaner, E.M. (2005). All for All: Equality, Corruption, and Social Trust, *World Politics*, 58(1), 41-72.